

Nieuwsbrief Stichting HAN

December 2000.
nr.2

Het is op het kantje, maar het lukt toch nog om U -nog voor het nieuwe jaar- te informeren over de activiteiten van de Stichting HAN in 2000. Ook dit jaar zijn de letters H A N weer talloze keren uitgesproken. En niet alleen door de eigen achterban, maar ook door beleidsmakers en politici. Onze bestuursleden, onderzoeker Jaap Hanekamp en de Werkgroep Landbouw en Milieu hebben zich op talrijke plaatsen gemanifesteerd om de standpunten van de Stichting naar buiten te brengen. Een overzicht van deze activiteiten is elders in dit nummer te vinden.

Verder vindt U in dit nummer een zestal artikelen. De voorzitter, Rob Meloen, pleit mede op grond van voorbeelden uit het boek 'Guns, germs and steel' van Jared Diamond voor het behoud van technologie en wetenschap als basis voor ons dagelijks leven. Benno Baksteen breekt een lans voor politieke besluitvorming op basis van visie, feiten en analyse, ook als het om de luchtvaart gaat. Het nitraatbeleid komt opnieuw aan de orde in een open brief aan Minister Brinkhorst, geschreven door Hanekamp/Bast/Donze/Schuiling. Het nut van gewasbescherming is nader uitgewerkt door Hanekamp en Bast. Hanekamp, gaat in het artikel 'Nieuwe mythen over voedsel' nader in op de (politieke) discussie over verschillende aspecten van de biologische voedselproductie. De Bree en Gelinck informeren U nader over ontwikkelingen in de afvalindustrie Van Loon, tenslotte geeft een samenvatting van het NMV-symposium over ammoniak.

INHOUD

	pag.
- Technologie, macht en bijgeloof, door Rob Meloen	2
- Discussie luchtvaart in bestuurlijk moeras, door Benno Baksteen.	3
- Open brief aan minister Brinkhorst betreffende het nitraatbeleid, door J. Hanekamp, A. Bast, M. Douze en R.D. Schuiling.	6
- Gewasbescherming goed voor de consument, door Jaap Hanekamp en Aalt Bast	7
- NMV-symposium over ammoniak door Kees van Loon	9
- Nieuwe mythen over voedsel, door Jaap Hanekamp	11
- Ontwikkelingen in de afvalindustrie, door M.A. de Bree en H.W.J. Gelinck	13
- Activiteiten bestuursleden en werkgroep 'Landbouw en milieu'.	14

Deze nieuwsbrief is een regelmatige uitgave van de Stichting HAN, die wordt verspreid onder meer dan 1200 donateurs en geïnteresseerden. Wilt U ook donateur worden of deze nieuwsbrief ontvangen, dan graag een berichtje aan: St. HAN, Postbus 75311, 1070AH Amsterdam of een e-mail aan de donateursadministratie, t.a.v. de heer van Eijseren, ejise003@wxs.nl
Secr. St. HAN: J.P. van Wolfswinkel, tel. 023-5847706

Bezoek onze website: www.stichting-han.nl

Websites van verwante organisaties:
Chlorofielen VZW: www.ping.be/~ping5859/
Platform Nederlandse Luchtvaart: www.pnl.nl
Stichting Skepsis: www.skepsis.org
NIABA: www.xs4all.nl/~niaba/main/home

Technologie, macht en bijgeloof.

door R.H. Meloen, voorz. St. HAN

Wie de techniek heeft, heeft de macht. Dit is de kern van het boek 'Guns, germs and steel' van Jared Diamond. In dit boek wordt beschreven waarom in de loop der tijd de meeste welvaart, politieke en economische macht in Europa en de VS is terecht gekomen en niet ergens anders. Zo wordt de vraag beantwoord waarom China, dat begin 1400 Europa in vele opzichten ver voor was, volledig is achtergebleven en teruggevallen is tot het niveau van een ontwikkelingsland.

Het antwoord is van verbijsterende eenvoud: begin 1400 heeft China de technologie afgezworen. China beschikte in die tijd over een enorme technologische voorsprong op Europa. Zo bezat dit land o.a. buskruit, papier fabricage, de boekdrukkunst, het kompas en een grote zeegaande -voor die tijd- ultra moderne vloot. Terwijl men in Europa alleen nog met kleine primitieve scheepjes langs de kust scharrelde konden met de veel grotere en moderne Chinese schepen al zeereizen gemaakt worden naar Zuid-Afrika. Vele decennia voor Columbus waren de Chinezen ruimschoots in staat geweest Amerika te ontdekken. Echter China was in tegenstelling tot Europa een land met een centraal gezag. Begin 1400 brak aan het hof in Peking, waar alle macht geconcentreerd was, een machtsstrijd uit tussen de Euneuchen en hun opponenten. De laatsten wonnen. Omdat de Euneuchen de eigenaren waren van de zeevloot werd van de ene op de ander dag de zeegaande scheepvaart afgeschaft. Het zelfde lot ondergingen veel technologische verworvenheden zoals het mechanische uurwerk, draaibanken, door water aangedreven weefgetouwen, enz. Begin 1500 had China de technologie volledig de rug toegekeerd. Deze anti-technologische houding is pas heel recent veranderd. De gevolgen zijn bekend.

In Europa anders

Waarom ging het in Europa anders? In Europa werden nieuwe technologieën vaak, net als in China tegengewerkt of verboden, bv bij de introductie van door windkracht aangedreven zaagmachines brak een volksofstand uit, de eerste fabrieken met machinale weefgetouwen

werden platgebrand, de eerste door dieselmotoren aangedreven binnenvaartschepen werden geweerd, de introductie van elektrische straatverlichting werd in Engeland verboden en in Duitsland pas toegestaan nadat de fabrikant zes weken lang de Duitse parlementariërs had uitgelegd dat je niet blind werd van elektrische verlichting. In Nederland werd halverwege 1800 het voorstel voor de eerste, door de overheid aan te leggen, spoorlijn (Amsterdam-Arnhem) kamerbreed weggestemd. De door Semmelweis voorgestelde maatregelen om infecties bij bevallingen te voorkomen (kraamvrouwenkoorts) werden weggehoond. Kortom anti-technologische en anti-wetenschappelijke sentimenten waren in Europa net zo sterk aanwezig als in China. Echter doordat Europa verdeeld was in veel elkaar heftig concurrerende landjes, was er altijd wel een land dat een nieuwe technologie, verboden bij de buurman, introduceerde. Door de voordelen die dat opleverde moesten de achterblijvers uiteindelijk altijd volgen. Dankzij deze concurrentie konden technologie en wetenschap zich ontwikkelen en daarmee samenhangend, de economische en politieke macht en welvaart van Europa en later de VS. Welvaart, economische en politieke macht zijn dus geworteld in de technologie en wetenschap, of zoals het tegenwoordig heet: de kennismaatschappij.

De les van China

De geschiedenis van het middeleeuwse China leert echter dat welvaart en macht verloren gaan als men de technologie en de wetenschap de rug toekeert. Dat gevaar dreigt nu ook voor Europa. Hoewel iedereen roept dat de kennismaatschappij de toekomst is, zijn er opmerkelijk veel tekenen die er op wijzen dat technologie en wetenschap aan de verliezende hand zijn. Met name door de activiteiten vanuit de 'groene' hoek. Activiteiten die maar al te vaak tot doel hebben om technologische en wetenschappelijke verworvenheden te verbieden of tenminste verdacht te maken. Activiteiten die bovendien, door het ontstaan van een verenigd Europa veel minder dan vroeger gecorrigeerd kunnen worden door concurrentie van de EU landen onderling. Net als in China rond 1400 kunnen nu technologieën centraal verboden worden; en dat wordt dan ook actief nagestreefd. Zo heeft het maar een haar gescheeld of de

biotechnologie in Europa was om zeep geholpen dank zij een mistige, door de milieubeweging gevoedde politieke strijd over patentwetgeving. Als het aan het Nederlandse parlement had gelegen was dat ook echt gebeurd. Nog is die strijd niet gestreden: door een groot aantal EU landen wordt getracht om de introductie van bv. transgene gewassen tegen te houden. In Nederland doet men daar nog een schepje bovenop door -als enig land ter wereld- het werken met transgene dieren (vnl. muizen), essentieel voor het gezondheidsonderzoek (waarvan circa 50% kankeronderzoek), maximaal te bemoeilijken. De energiesector treft hetzelfde lot: kernenergie is in veel landen al verboden en een EU -verbod lijkt een kwestie van tijd. Hoogspanningsleidingen staan op dit moment op de rol om verdacht te worden gemaakt (leukemie!), direct gevolgd door de GSM (hersentumoren!). Het vervoer (vliegtuig en auto) staan al heel lang ter discussie, evenals de industriële productie. Met name de grootschalige productie van voedingsmiddelen wordt, opnieuw door de Nederlandse overheid in nauwe samenwerking met de milieubeweging, maximaal tegengewerkt en verdacht gemaakt. Ook met betrekking tot gezondheid wordt getracht de ene technologie na de andere te verbieden. Voedsel doorstraling, bij uitstek de methode om kinderen en bejaarden tegen bv. salmonellabesmettingen te beschermen is zo goed als verboden; het afschaffen van vaccinaties lijkt de volgende 'groene' doelstelling te worden. Xenotransplantatie is, voordat het zich heeft kunnen bewijzen, al min of meer verboden. Bestraling van kankerpatienten is in gevaar gebracht door juridische acties van een milieugroepering tegen het Energie Centrum in Petten. Luid worden daarentegen technologieën van gisteren en eergisteren aangeprezen zoals windmolens, luchtschepen, biologische landbouw en natuurgeneeswijzen. De effectiviteit of bewezen werkzaamheid is daarbij volledig ondergeschikt aan de politieke wenselijkheid. De gangmakers van deze ultrareactionaire beweging (die vooral gevonden worden in natuur- en milieuorganisaties en onder antroposofen, transcendente meditatoren, natuurgenezers, post-moderne filosofen en aardstraaldeskundigen) mogen zich in een steeds groter (vooral politiek) aanzien verheugen. Dit gaat

zelfs zover dat zij, in toenemende mate, toezicht houden op het door de overheid gesubsidieerde wetenschappelijk onderzoek.

Hoe het tij keren

Het gevaar is dus aanwezig dat Europa, met Nederland voorop, op dezelfde wijze als China 600 jaar geleden, afglijdt naar een situatie waar wetenschap en technologie ondergeschikt zijn aan bijgeloof en vooroordeel. Het wordt dan ook de hoogste tijd dat de kennisdragers en mensen die de kennismaatschappij een goed hart toedragen wat gaan doen om dit te voorkomen. Wij zijn er in elk geval klaar voor; Uw hulp blijft echter onontbeerlijk.

Discussie luchtvaart in bestuurlijk moeras*

door Benno Baksteen

Platform Nederlandse Luchtvaart

Politieke besluitvorming zou gebaseerd moeten zijn op visie, feiten en analyse. Het lijkt er echter op, dat deze drie-eenheid steeds meer vervangen wordt door de trias draagvlak, perceptie en emotie. De discussie over luchtvaart is daardoor in een bestuurlijk moeras beland en zakt daarin bij elke beweging verder weg. Ontsnappen is alleen mogelijk door opnieuw te beginnen. Daarvoor is het nuttig te analyseren waardoor het mis is gegaan. Dat is ook interessant, want het proces, dat uit die analyse opduikt, speelt ook bij andere maatschappelijke discussies een rol. Eveneens met voor de samenleving schadelijke gevolgen. Bij luchtvaart is de analyse echter makkelijker, omdat de feiten helder zijn en eenvoudig controleerbaar.

Echte agenda milieugroepen

Het beginpunt is de echte agenda van groepen als Milieudefensie. Deze militante groepen zijn geen milieubewegingen, althans niet meer. Ze hebben er belang bij zich wel als zodanig te afficheren vanwege de automatische goodwill die dat oplevert, alsmede om de fundamentele redenen van het eigen voortbestaan (Zie onder andere Mary Douglas en Aaron Wildavsky, *Risk and Culture*, University of California Press, 1982). Hun echte agenda is het streven naar een andere samenleving, een samenleving zonder economische groei, een samenleving

zelfs van "consuminderen". Feitelijk zijn deze actiegroepen voortzettingen van de radicaal-linkse actiegroepen uit de zeventiger jaren, maar dan in een dun groen jasje. Dat streven zelf naar een andere samenleving is legitiem, zij het wellicht onverstandig. Immers, wie rondkijkt in de wereld of terugkijkt in de geschiedenis, kan haast niet anders, dan tot de conclusie komen, dat zorgvuldige economische groei goed is voor de mens en goed is voor het milieu. In ons land wordt de samenleving ingericht via het parlement en gezien het voorgaande valt te verwachten, dat deze actiegroepen nooit meer dan een plaats in de marge zullen krijgen. Dat is dan precies de plek waar ze horen en ze ook een functie hebben. Ze zijn er echter in geslaagd onevenredige invloed te verwerven door handig gebruik te maken van een virtueel draagvlak, van perceptie en van emotie. Een analyse van elk onderdeel van deze drieland.

Draagvlak

De militante milieubeweging suggereert een groot draagvlak in de samenleving tegen luchtvaart. Iedereen maakt echter indirect gebruik van luchtvaart en bijna iedereen ook wel eens direct. We halen bovendien meer dan de helft van ons nationaal inkomen uit het buitenland. Veel mensen vinden luchtvaart ook leuk, wat blijkt uit de vele bezoekers van luchtvaartevenementen en vliegvelden, of vinden minimaal dat luchtvaart gewoon bij de samenleving hoort, wat blijkt uit diverse onderzoeken. Bij een recente NIPO -enquête onder zowel omwonenden als niet-omwonenden van vliegvelden was het percentage, dat spontaan luchtvaart als probleem noemde, nul. Dit draagvlak voor luchtvaart heeft echter geen kristallisatiepunt en is daardoor niet goed zichtbaar voor de politiek.

Perceptie.

Heel knap is met jarenlang suggestief taalgebruik, en zelfs het verspreiden van onwaarheden, het beeld geschapen, zowel bij de overheid als bij de media, dat luchtvaart een uitzonderlijk milieubedreigende activiteit is. Het verspreiden van onwaarheden mag riskant lijken, maar is het niet. Althans niet voor activisten. Bijna niemand controleert uitspraken, als ze al controleerbaar zijn, en als de activisten een enkele keer toch door de

mand vallen, wordt dat haast automatisch (gezien het ogenschijnlijk goede doel?) vergeven en vergeten. Zie de Brent Spar-affaire. Feit is, dat luchtvaart slechts een bescheiden bijdrage levert aan de uitstoot door de mens. Wereldwijd ongeveer 2% (IPCC) en binnen Nederland nog geen half procent (CBS en RIVM). Zelfs compleet afschaffen lost dus bijna niets op, nog afgezien van de effecten van vervangend vervoer. Die zijn, zelfs op Europese afstanden, vaak hetzelfde als of groter dan die van luchtvaart (Centrum voor energiebesparing en schone technologie, 1997). Niet zo gek, want vliegtuigen zijn bijna wonderbaarlijk efficiënt: het gebruik ligt op ongeveer één liter per passagier per 25 tot 30 kilometer (en dat bij snelheden van 900 km/uur), vliegtuigen worden intensief benut, en ze hebben weinig infrastructuur nodig. Het is voor een milieuactiegroep dus een onverstandige aanwending van middelen en mankracht om luchtvaart te bestrijden, want het mogelijke rendement is miniem. Wat onderschrijft, dat bedoelde actiegroepen geen milieuactiegroepen zijn. Bestrijding van luchtvaart als symbool van economische groei kan wel verklaard worden, want luchtvaart is infrastructuur, en dus inderdaad één van de thermometers van de economie.

Emotie.

Het mooiste voorbeeld van bewust gemanipuleerde en misplaatste emotie is wellicht het Bulderbos. Zo'n naam bedenken is knap, want om te beginnen is het natuurlijk helemaal geen bos. Het is een stukje grond in de polder, kleiner dan de strafschoepgebieden van een voetbalveld, met wat jonge aanplant. Van gebulder is ook geen sprake. Moderne vliegtuigen maken niet meer geluid dan andere bronnen in de samenleving. Al sinds jaar en dag wordt op twintig plaatsen in woonwijken rond Schiphol daadwerkelijk geluid gemeten. Daarbij is het mogelijk vast te stellen of een geluid van een vliegtuig komt of van een andere bron. Van de ruim 32.000 nachtelijke geluiden boven de 60 dB (het niveau van een groepsgesprek en de ondergrens van de metingen) in het eerste kwartaal van dit jaar kwam 6% van een vliegtuig. De overige 94% kwam van bronnen als brommers en zwaar vrachtverkeer. Van de 450 geluiden tussen de 86 en de 95 dB (een sneltrein op 25 meter afstand) was de bron slechts twee keer een

vliegtuig. Twintig keer werd een niveau boven de 95 dB geregistreerd. Daar was niet één vliegtuig bij. Kortom, modern vliegtuiggeluid is geen gebulder meer. Het is echt wel te horen, maar het is van dezelfde orde als andere geluiden van de moderne samenleving. Belangrijkste is echter, dat het doel van het Bulderbos is, verhinderen dat de vijfde baan wordt aangelegd. Terwijl juist die vijfde baan de geluidsdruk op omwonenden zal verminderen. Wel maakt de vijfde baan ook groei van luchtverkeer mogelijk binnen de huidige regels. Ook het Bulderbos ondersteunt dus de analyse, dat het de actiegroepen niet gaat om het milieu of de omwonenden, maar om een andere samenleving.

Hoe verder

Hoe kom je hier als samenleving nu uit. Om te beginnen moet onderkend worden, dat luchtvaart net zo min een gewoon bedrijf is (de nieuwste kreet), als verkeersknooppunt Oudenrijn. Luchtvaart is infrastructuur. Luchtvaart beweegt daardoor mee met de economische bedrijvigheid. Willen we luchtvaart indammen, dan moeten we de economie indammen. Willen we dat laatste niet, dan moeten we de behoefte aan luchtvaart zo goed mogelijk inpassen, zonder kunstmatige beperkingen. Dat kan ook makkelijk, want het enige echte probleem van luchtvaart is geluidshinder en dat probleem is oplosbaar. Alleen niet met de huidige aanpak. Weliswaar heeft het kabinet 17 december vorig jaar in een op zich uitstekend besluit in principe afgerekend met het verleden, maar bij de nieuwe start dreigt een zelfde soort weg gekozen te worden als in dat verleden. Het hele circus zal dus van voren af aan beginnen en zal weer in het moeras eindigen. De drie grootste fouten die gemaakt worden, zijn, dat vrijwel alleen naar geluidsniveau gekeken wordt, dat een collectieve norm wordt ingesteld, en dat over langere perioden berekend wordt. Het geluidsniveau moet uiteraard zoveel als mogelijk is beperkt worden, maar dat zal vervolgens niets oplossen. De perceptie van het geluid speelt bij de hinderervaring daarvoor een veel te belangrijke rol. Verder kan hinder niet met collectieve maatregelen worden opgelost (zal daar wellicht zelfs erger door worden) omdat hinder geen collectieve ervaring is, maar een individuele. Het geluid waar de een gek van

wordt, valt de ander niet eens op. Tenslotte wordt geluidshinder in juni in ieder geval gevoelsmatig zeker niet goed gemaakt door minder geluid in december. Het zal nog veel wetenschappelijk onderzoek vragen om op deze gebieden voldoende inzichten en ook effectieve beleidsmaatregelen te ontwikkelen. De tijd daarvoor is er, mits bij Schiphol snel de vijfde baan wordt aangelegd. Dat oplossingen langs dit pad mogelijk zijn, is buiten kijf. Er zijn nu al, zonder ondersteunend beleid, genoeg mensen die, alle voor- en nadelen afwegend, kiezen voor een huis in de buurt van een luchthaven en daar vervolgens ook met veel plezier wonen.

Zo'n nieuwe aanpak is alleen mogelijk, als het parlement daar op korte termijn voor wil en kan kiezen. Dat laatste zal alleen mogelijk zijn, als de politieke partijen zich weten te onttrekken aan de chantage waarvan de actiegroepen gebruik maken: de simplistische, aantoonbaar onjuiste, maar daardoor niet minder effectieve, beschuldiging dat een stem voor de luchtvaart een stem tegen het milieu zou zijn. Kiezers reageren nu eenmaal primair op kreten, en daar maken de actiegroepen, die niets hoeven aan te tonen, vaardig gebruik van. Een mogelijke uitweg uit deze electorale tang biedt het "Do-No-Harm" principe (Howard Margolis, *Dealing with Risk*, Chicago University Press, 1999), dat op zichzelf makkelijk onderwerp van een heel artikel kan zijn. Reden waarom ik er hier korthedshalve alleen maar naar verwijst.

*Dit artikel is eerder verschenen in Vrij Nederland, september 2000.

Open brief aan minister Brinkhorst betreffende het nitraatbeleid*

In een kort bericht in het Agrarisch Dagblad van 18 mei jl. gaf u, minister Brinkhorst, te kennen niet overtuigd te zijn door de kanttekeningen die enkele deskundigen hebben geplaatst bij het nitraatbeleid. Om die reden leek het ons van belang voor u in een 'open brief' een en ander op een rij te zetten.

De acute en chronische effecten van nitraatname en de endogene nitraatproductie (nitraat dat de mens zelf aanmaakt) zijn zowel mechanistisch (farmacologisch en fysiologisch) als epidemiologisch grondig onderzocht en zijn, gezien de recente ontwikkelingen op dit gebied, nog steeds onderwerp van wetenschappelijke studie. Er zijn nauwkeurige uitspraken te doen over de risico's verbonden aan exogene nitraatbelasting. Zeer recent (1999) is daarover in Engeland een uitgave van de Royal Society of Chemistry verschenen waaraan ook RIVM-medewerkers bijdragen hebben geleverd. In deze uitgave passeren alle bekende aspecten van nitraat in relatie tot milieu en volksgezondheid de revue.

Volksgezondheidsrisico's

De belangrijkste volksgezondheidsrisico's die in bovengenoemde uitgave aan de orde komen zijn het blauw-baby syndroom (korte termijn effect van nitraatbelasting) en het ontstaan van kanker (lange termijn effect van nitraatbelasting). Deze beide volksgezondheidsrisico's worden ook in onze artikelen in H₂O (1999) aan de orde gesteld. Wij constateerden op basis van een veelheid aan toxicologische, farmacologische en epidemiologische gegevens dat nitraat een verwaarloosbaar volksgezondheidsrisico is en blijft. De afwezigheid van volksgezondheidsrisico's als gevolg van exogene nitraatbelasting heeft niets te maken met het handhaven van de nitraatnormering maar alles met de toxicologische eigenschappen van nitraat en het farmacologisch 'gedrag' van nitraat in het menselijke lichaam. De Nitraatrichtlijn vraagt in die context een inspanning die niet meetbaar toevoegt aan de verbetering van de volksgezondheid. De meest recente

verzameling van onderzoeksgegevens -zoals bijvoorbeeld weergegeven in een recente uitgave van de Royal Society of Chemistry- ondersteunt deze conclusie. In de Amerikaanse wetenschappelijke literatuur is men echter al een stap verder. Daar wordt openlijk de mogelijkheid bediscussieerd om de nitraatnorm voor drinkwater te verhogen gezien de evidente afwezigheid van enige functie van de huidige drinkwaternorm waarmee dure, en overbodige zuiveringsstappen van drinkwater kunnen worden vermeden.

Nieuw nitraatthema

Aan alle bekende nitraatthema's is de afgelopen jaren een nieuw onderwerp toegevoegd. Nitraat speelt namelijk een belangrijke rol in de afweer tegen ziektekiemen (zoals *Salmonella*) in maag en darmen. Nitraat, zo is duidelijk geworden, heeft een fysiologische rol van betekenis in het schoonhouden van de menselijke ingewanden.. De aanwezigheid van nitraat in de voeding kan zo infecties van maag en darmen tegengaan. Kortom, de mens heeft nitraat nodig in zijn voeding om gezond te blijven. Dit aspect, hoewel van ontegenzeggelijk belang in relatie tot de volksgezondheid, wordt niet meegewogen in de beoordeling van de nitraatnormering en ook niet door u genoemd in uw reactie in het Agrarisch Dagblad. Een scala van aspecten ten aanzien van nitraat hebben wij aan de orde gesteld in beide H₂O-artikelen, waarmee de nitraatdiscussie is gevoed met feitenmateriaal dat tot nu toe in normeringsafwegingen onderbelicht is gebleven of zelfs niet is meegenomen. In de Amerikaanse literatuur wordt nadrukkelijk gewezen op deze en andere hiaten in de normonderbouwing van nitraat. Het is dan ook van belang de fundamentele wetenschappelijke literatuur als uitgangspunt te nemen om de risico's van nitraat te kunnen beoordelen, zoals wij hebben gedaan in beide H₂O-artikelen. De door de WHO onderbouwde richtlijn voor nitraat kan voor u dan ook geen excuus zijn, gezien de recente ontwikkelingen aan het wetenschappelijke nitraatfront die (nog) niet zijn meegenomen in de onderbouwing van de nitraatnormering.

Het moge duidelijk zijn dat de nitraatnorm voor drinkwater (en daarmee voor grondwater) aan waarde heeft ingeboet zo niet overbodig is

geworden als gevolg van voortschrijdend inzicht dat aan uw ministerie helaas voorbij is gegaan blijkens uw reactie.

Bescherming oppervlaktewater

Aangezien de Nitraatrichtlijn ook de bescherming van oppervlaktewater beoogt is het meer dan noodzakelijk stikstofnormering voor die doeleinden te ontwikkelen. De 50 mg NO₃-norm is echter een (achterhaalde) medische norm die geen inzicht kan bieden in oppervlaktewaterkwaliteit. Ecologische

normering van stikstof kent echter andere onderzoeksprioriteiten en zal ook leiden tot een andersoortige normstelling. Wil men ten behoeve van ecologische doelstellingen streefwaarden of normen voor stikstofverbindingen aanleggen, dan moet uiteraard de noodzaak daartoe wel uit effecten in het ondiepe grondwater worden afgeleid. Waar die grenzen voor oppervlaktewaterkwaliteit liggen is een politieke afweging. Bovendien lijkt het verstandig om voedselproductie, als fundamentele noodzakelijkheid voor de wereldbevolking, in een bredere context te reguleren dan alleen binnen een ecologisch kader. Daarvoor is een ecologisch kader verre van toereikend. Van een biodivers landschap kan de mens nu eenmaal niet eten en dus leven. Een biodiversiteitspotentieel van de diverse landbouwgebieden in de wereld zou meer zicht kunnen geven op de meest geschikte plekken waar landbouw moet plaatsvinden.

De Nitraatrichtlijn is een verouderd, evident gebrekkig geformuleerd en gefundeerd managementinstrument dat niet zal leiden tot een beter gereguleerde landbouw. Stichting HAN heeft de afgelopen jaren, met de hulp van vele terzake kundigen, getracht deze discussie te rationaliseren naar het beschikbare feitenmateriaal dat in overvloedige hoeveelheden aanwezig is. In die zin staan wij te uwer beschikking ten dienste van de maatschappij die ons ter harte gaat.

Met de meeste hoogachting,

Prof. Dr. A. Bast

Prof. Dr. M. Donze

Prof. Dr. R.D. Schuiling

Dr.J.C.Hanekamp

- Gepubliceerd in het Agrarisch Dagblad, september 2000.

Gewasbescherming goed voor de consument*

door Jaap Hanekamp en Aalt Bast

Gif spuiten op gewassen die vervolgens als voedsel worden aangeboden in supermarkten lijkt een gevaarlijke bezigheid voor zowel boer en tuinder, het milieu en natuurlijk de volksgezondheid. En zo snel mogelijk verbieden is dan het meest logische. Het is maar zelden dat de Tweede Kamer terug moet komen van het zomerreces en eigenlijk is het uiterst curieus dat het nu juist moest gebeuren vanwege bestrijdingsmiddelen. Je zou denken dat de kwestie over het al dan niet toelaten van pesticiden ofwel gewasbeschermingsmiddelen een puur technische is, waar de politieke afwegingen geen rol hoeven spelen. Immers het gaat om meetbare, chemische grootheden, zowel wat betreft gezondheidsaspecten als ook milieuaspecten. Zou de invloed van een bestrijdingsmiddel op het milieu of de volksgezondheid anders zijn voor een VVD-er dan wel een PvdA-er? Je zou denken dat een technische onafhankelijke toelatingscommissie hier zou kunnen besluiten. Toch is in dit geval milieu, volksgezondheid en de productie van doperwten, aardbeien, peren en uien het strijdtoneel van politiek, agrariërs en milieuoorganisaties. Oppervlakkig beschouwd is het een simpel conflict tussen enerzijds economie ('landbouwkundige onmisbaarheid' en werkgelegenheid) en anderzijds volksgezondheid en milieu. De keus lijkt snel gemaakt. Althans als we niet verder kijken dan deze schijnbaar conflicterende thema's. Ontdaan van belangen, wensen en politieke kleur valt er aanzienlijk meer te zeggen over dit onderwerp dan tot op heden opgemerkt in de media, Tweede Kamer en de rechtzaal. Want gewasbescherming gaat veel verder dan het gecontroleerd verspreiden van gif en het beschadigen van het milieu om nog maar te zwijgen over de schijnbare risico's voor de volksgezondheid.

Verwaarloosbaar risico

Residuen van bestrijdingsmiddelen op voedsel vormen een verwaarloosbaar risico voor de volksgezondheid. Het toxicologisch profiel dat voedsel van nature heeft wordt dus niet veranderd door de aanwezigheid van minuscule hoeveelheden residuen van

gewasbeschermingsmiddelen. Deze welhaast theoretische risico's vallen in het niet bij het dagelijks bombardement van giftige en soms kankerverwekkende stoffen van natuurlijke oorsprong in ons voedsel; planten maken van nature stoffen aan om zich te beschermen tegen insectenvraat, schimmelinfecties etc. Wie overigens dacht dat bestrijdingsmiddelen die de natuur zelf aanmaakt -in de eindeloos durende 'chemische oorlogvoering' tussen planten en zijn belagers- onschuldig zijn komt bedrogen uit. Van de tot nu toe geteste natuurlijke bestrijdingsmiddelen is meer dan de helft kankerverwekkend bevonden in dierexperimenten. De natuur is in al zijn schijnbare schoonheid een risicofactor van formaat die de risico's van residuen van gewasbeschermingsmiddelen op voedsel verre overstijgt; om nog maar te zwijgen over de door ons zelf genomen risico's verbonden aan roken -toch altijd goed voor zo'n 30 000 sterfgevallen per jaar in Nederland-, te veel eten, te weinig bewegen, etc.

Risico's afwegen

Dat gewasbeschermingsmiddelen een risico vormen voor natuur en milieu is echter een gegeven. Dat is voor velen, ook in de politiek, voldoende reden om te streven naar reductie dan wel verbod, en de ban is dan snel uitgesproken. De wereld lijkt weer een stukje veiliger. De werkelijkheid, het zal u niet verbazen, is vele malen weerbarstiger. Risico's zijn namelijk niet 'los verkrijgbaar' en daarmee niet zonder de introductie van andere risico's op te lossen. Het meest alledaagse voorbeeld dat iedereen kent, maar dat velen niet meer opvalt is medicijngebruik. Medicijnen kunnen ziektes verhelpen, maar bijwerkingen kunnen in sommige gevallen erger zijn dan de kwaal. Cytostatica tegen kanker leiden in sommige gevallen tot haaruitval, nierbeschadigingen of -erger- tot secundaire tumoren. Bepaalde typen pijnstillers veroorzaken maagklachten, onzorgvuldig antibioticagebruik kan leiden tot resistentie van de ziekteverwekker, etc., etc. U hoeft de bijsluiters van medicijnen er maar op na te slaan om de risico's van medicijngebruik samengevat te zien. Gezegden als 'het middel is erger dan de kwaal' en 'van de regen in de drup' geven al aan dat de 'wet van behoud van ellende' een alledaagse realiteit is. Dit gegeven is in de wetenschappelijke wereld vormgegeven in de zogenaamde 'risk tradeoff'-

('risico uitruil') systematiek waarmee de onderlinge verbanden die risico's in zich dragen transparant worden gemaakt.

De vraag is natuurlijk of die 'risico uitruil' ook geldt voor gewasbeschermingsmiddelen. Ja dus. Welke risico's kunnen we verwachten als toepassing van gewasbeschermingsmiddelen in Nederland in toenemende mate wordt beperkt en in sommige gevallen wordt verboden? Een opsomming maakt dit duidelijk.

Andere risico 's

- Bij een verminderde bestrijding van ziekten en plagen dalen oogstresultaten en krijgen aantastingen door ziekten en plagen de mogelijkheid zich te verspreiden wat zal leiden tot verder toenemende schade aan gewassen. Het niet bestrijden van bijvoorbeeld onkruid (bijvoorbeeld distels) aan de randen van een stuk bouwland zal leiden tot een voortschrijdende besmetting van de rest van het areaal met als gevolg dat er meer gewasbescherming zal moeten worden toegepast. Aangezien oppervlaktewaterbelasting maar beperkt plaatsvindt via drift zal oppervlaktewaterbelasting toenemen via andere routes zodat het middel (de teeltvrije zone) erger is dan de kwaal (drift vanaf de perceelsranden)

- Aanwezige schimmeltoxinen in voedsel zijn een bedreiging voor de volksgezondheid. In afwezigheid van gedoseerde schimmelbestrijding kan voedsel besmet raken met risicovolle schimmeltoxinen

- Een dalende oogstopbrengst per hectare zoals bijvoorbeeld bij de biologische teelt het geval is resulteert in een grotere landbehoefte. Dit gaat ten koste van de gebruiksruimte in Nederland of elders in de wereld

- Dalende oogstresultaten leiden tot hogere voedselprijzen zodat mensen minder groenten en fruit zullen consumeren met alle nadelige gevolgen voor de volksgezondheid. Prijsverschillen tussen biologisch en regulier geteeld voedsel van een factor drie zijn niet ongebruikelijk. Een hoge consumptie van groente en fruit kan preventief een reductie van het aantal gevallen van kanker opleveren tussen de 10 en 50%! Niets is preventief zo effectief tegen kanker als groente en fruit. Gewasbescherming draagt indirect bij aan de volksgezondheid door prijzen laag te houden waarmee groente- en fruitconsumptie wordt gestimuleerd.

- Planten produceren van nature stoffen, natuurlijke bestrijdingsmiddelen, waarmee ze zich kunnen verdedigen tegen insecten, schimmels, bacteriën en virussen. Bij het beperken of achterwege laten van gewasbeschermingsmiddelen is het noodzakelijk rassen in te zetten met een grotere resistentie tegen allerlei infecties en plagen waarmee in sommige gevallen de natuurlijke gifproductie zal toenemen. Deze natuurlijke bestrijdingsmiddelen zijn verre van ongevaarlijk. Daarmee wordt een risicofactor van betekenis geïntroduceerd die moeilijk te beheersen is
- Een te streng en/of politiek gestuurd toelatingsbeleid kan leiden tot een klimaat dat ontwikkeling en toelating van nieuwe middelen, die minder schadelijk zijn voor het milieu en een specifiekere werking hebben, afremt. Daarmee blijven oudere middelen langer in gebruik en wordt de kans op fraude vergroot; dit ten nadele van het milieu.
- Een eenzijdige verbodsstrategie in Nederland kan in sommige gevallen leiden tot import van buitenlandse producten geproduceerd met hier verboden middelen. De Nederlandse stoep is dan alleen maar voor het oog schoon.

Hoe omgaan met gewasbescherming

Voorzorg ten aanzien van het milieu kan, gezien het bovenstaande, dus evident leiden tot nalatigheid in termen van volksgezondheid, economie, gebruiksruimte, teeltmogelijkheden etc. Hoewel voorzorg velen een warm gevoel van veiligheid bezorgt en politiek goed scoort, is dit veelal een voorzorg uit onwetendheid en kan een poging om het risico voor het milieu te beperken leiden tot toenemende risico's op andere gebieden. Dit wetende rijst de vraag hoe om te gaan met de gewasbeschermingsthematiek in Nederland.

Het moge duidelijk zijn dat gewasbescherming niet alleen draait om milieu, of volksgezondheid, of economie, of landbouwkundige onmisbaarheid. Deze thema's zijn nauw met elkaar verbonden. De bedoeling is dat 'we' morgen er als geheel beter voorstaan dan gisteren. Het milieu maakt daar onderdeel vanuit. Maar er is meer. Voor iedereen -niet alleen voor de beter gesitueerden maar ook voor de mensen met de laagste inkomens- dient er een betaalbaar, divers en veilig voedselpakket beschikbaar te zijn. Dat is de meest basale levensbehoefte. Moderne

gewasbescherming heeft onder andere daar een bijdrage aan geleverd. De simpele stelling dat er dan maar meer voor voedsel betaald moet worden is een klap in het gezicht voor diegenen die zich niet eens een gevarieerd voedselpakket kunnen veroorloven. Willen we blijvend de landbouw moderniseren ten voordele van niet alleen natuur en milieu, maar ook van de betrokken beroepsgroepen, de volksgezondheid, de Nederlandse economie etc. is het noodzakelijk te investeren in moderne gewasbeschermingsmiddelen waarbij risico's op meerdere niveaus worden afgewogen. Dit afwegen van risico's wordt in de wetenschappelijke wereld reeds een aantal jaren gedaan met behulp van een zogenaamde 'risk superior' benadering. Risico's worden dus niet per onderdeel aangepakt maar 'overall' bestudeerd waarbij nieuwe beleidswegen kunnen worden geformuleerd om op meerdere fronten risico's te verminderen in plaats van op één front, in dit geval het milieu. Een uitbreiding van het takenpakket van het CTB - met de nadruk op politieke onafhankelijkheid en inhoudelijkheid- lijkt in die context voor de hand te liggen. Dat vereist politieke moed.

Eerder gepubliceerd in het Algemeen Dagblad, 9 september 2000.

NMV-bijeenkomst over ammoniak

Op 25 september 2000 heeft de Nederlandse Melkveehouders Vakbond een wetenschappelijk symposium georganiseerd over de effecten van ammoniakemissie op het milieu. Doel van het symposium was het scheppen van meer duidelijkheid over de vraag of ammoniak het milieu al dan niet negatief beïnvloedt en zo ja, welke consequenties dit heeft.

Aanwezig waren ondermeer leden van de Vaste Kamercommissie voor Landbouw Natuurbeheer en Visserij en vertegenwoordigers van TNO, Ministerie LNV en LTO-Nederland, Stichting HAN alsmede leden van NMV en NAV. Na inleidingen van Dr. de Vries, Alterra, Wageningen; Dr. Hanekamp, St. HAN; Dr. Verstegen, VU, Amsterdam en D. Boschma, NMV vond onder leiding van Prof. Thoenes een discussie plaats. Deze

discussie heeft de volgende conclusies opgeleverd:

- Het belangrijkste probleem van ammoniak is niet verzuring maar de vermisting. Hierdoor wordt de groei van planten bevorderd. Voor de landbouw is dat positief. Het is echter niet wenselijk op heidevelden in vennen e.d. Bovendien kunnen als gevolg van vermisting zeldzame planten worden overwoekerd door meer alledaagse.
- Verzuring door de lucht is niet relevant en verzuring van de bodem is nauwelijks een probleem. Overigens blijken de cijfers over ammoniakemissie onnauwkeurig en blijken er grote plaatselijke verschillen te zijn.
- De kritische belasting met stikstof waarbij de biodiversiteit ongunstig wordt beïnvloed is zeer laag en wordt zelfs al overschreden als de gehele veeteelt uit Nederland zou verdwijnen. De belasting met stikstof wordt uiteraard verhoogd door ammoniakemissie. Over het effect van deze extra belasting op de biodiversiteit kwam geen eenduidige mening naar voren..
- Over wat er verder moet gebeuren verschillen de meningen. Er is onvoldoende inzicht in de baten van een rigoreuze ammoniakemissie voor de natuur (onder andere biodiversiteit). Om een goede afweging te kunnen maken zijn gegevens over zowel kosten als baten noodzakelijk. Verder kan men zich afvragen of het erg is als bepaalde plantensoorten uit het dichtbevolkte Nederland verdwijnen, terwijl ze in de ons omringende landen nog wel zijn te vinden?

C.D. van Loon.

Onderzoek van HAN: een overzicht

door Jaap Hanekamp

Het is alweer een aantal maanden geleden dat de Nieuwsbrief van Stichting HAN is verschenen. De stilte die daarop volgde was maar schijn. Er is enorm veel gebeurd. Zowel wat betreft onderzoek als wel in de publiciteit. Daarnaast vraagt de politiek in toenemende mate het advies van de Stichting HAN. Menig

maal is ondergetekende samen met het HAN bestuur te gast geweest in het Tweede Kamergebouw om politici feitenmateriaal omtrent uiteenlopende zaken te presenteren. Dat is een goede ontwikkeling aangezien het van belang is dat politieke thema's met een wetenschappelijk element een besluitvorming verdienen gebaseerd op feitenmateriaal.

De laatste politieke actie van Stichting HAN lag op het gebied van biologische landbouw, waaraan de regering vele tientallen miljoenen wil spenderen. Biologische landbouw is omgeven met vele mythes, met duidelijke claims op het gebied van volksgezondheid en milieu. Deze mythes hebben we doorgeprikt voor een aantal Tweede Kamerleden. Elders in deze Nieuwsbrief ga ik daar dieper op in. Het blijkt telkens weer dat rationele objectiverende bijdragen noodzakelijk zijn in dergelijke discussies. Het is goed om te merken dat ook de politiek onze bijdragen vraagt, juist vanwege onze onafhankelijke belangenloze positie.

Zowel op radio en televisie heeft ondergetekende dat rationele objectiverende geluid van de Stichting HAN kunnen laten horen. Bij Rndom Tien onder andere maar ook op Radio 5 bij de KRO en de AVRO. Voedselveiligheid is een steeds terugkerend thema maar ook onafhankelijkheid van onderzoekers en instituten, het onderwerp van de betreffende Rndom Tien- uitzending, staan in het brandpunt van de belangstelling. En dat is niet verbazingwekkend gezien het feit dat opdrachtgever en opdrachtnemer te vaak worden gecommiteerd aan voorspelbare onderzoeksresultaten op basis van voorspellende vraagstellingen. Stichting HAN blijft daarin een buitenbeentje gezien het feit dat onze onafhankelijkheid schriftelijk wordt vastgelegd als er onderzoek wordt geëntameerd op verzoek van derden. Dat vraagt vertrouwen van de opdrachtgever om Stichting HAN het wetenschappelijk oordeel te laten ten aanzien van de vraagstelling. Dat vertrouwen wordt niet beschaamd blijkens nieuwe opdrachten die de Stichting HAN de afgelopen maanden heeft ontvangen. We kunnen daarover op dit moment nog niet veel melden. In volgende Nieuwsbrieven zal ik daar op terugkomen voor zover de voortgang dan wel de afronding dat toelaat.

Terugblikkend is er veel gebeurd op het gebied van publiciteit. Radio- en televisieoptredens heb ik reeds genoemd. Daarnaast heeft er in april een nitraat-discussiedag plaatsgehad georganiseerd door de NMV waarbij de diverse onderzoeks-instituten waaronder Stichting HAN het thema nitraat en landbouw aan de orde stelden. Vernieuwende inzichten op dat gebied zijn niet alleen gepresenteerd door Stichting HAN maar ook door Dr. G. Frapporti van IWACO. Zijn promotiewerk uitgevoerd bij bestuurslid prof. Dr. R.D. Schuiling is vorig jaar in het blad H₂O besproken door ondergetekende samen met prof. Dr. M. Donze, prof. Dr. A. Bast en prof. Dr. R.D. Schuiling. Dat artikel heeft het nodige stof doen opwaaien en heeft geleid tot Kamervragen en de motie Meijer. Nader onderzoek naar het nitraatthema is daarvan het gevolg geweest.

Daarnaast is ondergetekende betrokken geweest bij een commissie van het ministerie van VROM die voorbereidend werk heeft gedaan voor het NMP4 projectteam. Dit team dient het nieuwe Nationaal Milieubeleidsplan 4 te formuleren dat het kabinet volgend jaar aan het parlement zal aanbieden. Het thema van de commissie was 'het omgaan met nieuwe risico's in de maatschappelijke en politieke context'. Diverse ministeries waren daarbij betrokken. Het eindrapport 'Omgaan met onzekerheden rondom Gezondheidsrisico's' was op een aantal punten controversieel maar heeft impact gehad. Het feit dat Stichting HAN daarbij betrokken was geeft aan dat Stichting HAN ook op dat niveau binnen ministeries kan opereren.

Daarnaast functioneert het lezingencircuit doorlopend met optredens van bestuursleden en ondergetekende voor een divers gehoor. Daaruit blijkt ook dat het 'HAN-geluid' gehoord wordt. En dat blijkt telkens weer noodzakelijk. Wij blijven staan voor een onafhankelijk rationeel geluid en vragen academici en iedereen die zich betrokken voelt bij politiek, beleid, maatschappij en wetenschap onze stichting blijvend dan wel hernieuwd te steunen.

Nieuwe mythen over voedsel

Door Jaap Hanekamp

Het thema voedsel blijft boeien. Zozeer zelfs dat de AVRO-radio er meerdere programma's over maakt. Ook ondergetekende was gevraagd om een bijdrage te leveren. 'Debat op vijf' was de discussiearena. Mijn medediscutanten, waaronder Machteld Huber van het Louis Bolk Instituut, verdedigden de stelling dat biologisch voedsel (uiteraard) gezonder voor mens en milieu is. Het zwaartepunt ligt, hoe kan het ook anders, bij volksgezondheid. Hoe nobel het nastreven van een 'schoon milieu' ook moge zijn, het hemd is nader dan de rok.

Onderzoeksmethode Louis Bolk Instituut

Om enig begrip te krijgen van hoe bijvoorbeeld binnen het Louis Bolk instituut wordt omgegaan met dergelijke vraagstukken is het belangrijk te beseffen dat het gedachtegoed van Steiner (grondlegger van de antroposofie) en Goethe een grote rol speelt. Ik kan dit illustreren aan de hand van een Engels citaat ontleend aan de website van het Louis Bolk Instituut:

'The Goethean method of scientific investigation is based on the regular observation of phenomena. By doing so, the observer builds a mental 'image' of the activities and development processes of the whole organism -whether plant, animal or human- over a period of time. The researcher then seeks to characterize the experienced phenomena as an expression of the most essential aspect of the organism. By taking all the activities of the intact organism into account, Goethean scientists believe they gain a more complete understanding of the organism than if only its parts and physical and chemical traits were studied. Part of this understanding involves a search for the 'qualities' of phenomena.'

Als u enig idee heeft waarover het gaat zult u begrijpen (?) dat onderzoek op basis van bovenbeschreven principes diep gaat. Mentale beelden gekoppeld aan het meest essentiële aspect van een levend organisme levert spul op waar (wetenschappelijke) dromen van gemaakt worden. Want hoe dogmatisch ook, dergelijke onderzoeksmethoden leveren Nobelprijzen op en artikelen in Nature en Science, zou je

denken. Helaas. Alleen binnen eigen gelederen vinden dergelijke mythologische 'onderzoekstechnieken' weerklank. Ieder heeft natuurlijk recht op een bepaalde werkelijkheidsvisie maar claims omtrent die visie -zeker claims op het gebied van volksgezondheid- bevinden zich binnen onderzoekskaders die voor iedereen toegankelijk zijn en niet alleen voor ingewijden.

Biologisch voedsel

Terug naar het biologische voedsel. L. Baarspul, in een reactie op een verhaal van stichting HAN-voorzitter prof. Dr. R.H. Meloen over gezondheidsclaims in relatie tot biologisch voedsel, stelt ten aanzien van biologisch voedsel onder andere het volgende:

'Meetbare effecten van voedsel op de gezondheid van bevolkingsgroepen is meestal een zaak van lange(re) termijn. Net zoals het jaren heeft geduurd voordat velen merkten dat het 'gangbare' voedsel veelal aroma, vitaliteit en heelheid heeft ingeboet, heeft het ook jaren geduurd voordat door velen met zekerheid kon worden vastgesteld dat het bij biologisch voedsel werkelijk om levensmiddelen gaat. ... De ervaring heeft bovendien geleerd dat verstopping, darmkrampen, te hoge bloeddruk, een te hoog cholesterolgehalte en bepaalde vormen van eczeem en allergie meestal goed te corrigeren zijn met een voedselpatroon op basis van biologische producten ...'

Ook hier worden gezondheidsclaims gelegd die gerelateerd worden aan een bepaalde visie op wat voedsel is. Die visie, hoe mythologisch ook, is irrelevant want oncontroleerbaar, maar de gezondheidsclaims zijn dat zeker niet, die zijn wel degelijk controleerbaar. Financiën moeten beschikbaar worden gesteld om de betreffende claims te toetsen. En de overheid bedient de biologische markt op haar wenken. Met inzet van enkele tientallen miljoenen moet onder andere duidelijk worden of en zo ja, in hoeverre biologisch voedsel daadwerkelijk het ei van Columbus is. Zou dat werkelijk nodig zijn? Is een rationele benadering van wat voedsel is niet voldoende om dergelijke claims naar het rijk der fabelen te verwijzen? Want hoe 'heel' voedsel ook wordt geconsumeerd, de maag en darmen maken er 'gehakt' van. Aan 'heel' voedsel hebben we niets. Totale afbraak tot de chemische onderdelen zoals aminozuren, vitaminen, mineralen etc. is een noodzaak om

voedsel tot nut te laten zijn. De antroposofische visie op voedsel helpt ons dus niet verder. Het is evident dat dergelijke gezondheidsclaims nooit bevestigd zullen worden in gedegen wetenschappelijk onderzoek om de doodeenvoudige reden dat een biologische tomaat in niets verschilt van een regulier geteelde tomaat dan alleen op het gebied van residuen van gewasbeschermingsmiddelen. Daar zit de pijn voor de consument, althans dat wordt ons wijs gemaakt door overheid en menig grootgrutter.

Bevordering biologische teelt leidt tot sociaal onrecht

We kunnen het als Stichting HAN niet vaak genoeg herhalen maar residuen van gewasbeschermingsmiddelen op voedsel spelen in Nederland geen rol met betrekking tot onze gezondheid. Groente en fruit wel. Een hoge consumptie van beide draagt substantieel bij aan de volksgezondheid. De prijs verhogen van deze producten door biologische teelt en -consumptie te promoten, zoals de overheid wil, is nadelig voor de volksgezondheid en in wezen een vorm van sociaal onrecht. De 'haves' en de 'have-nots' worden zo niet alleen op materiële consumptie, onderwijs, huisvesting, internetaansluiting, etc. maar ook op het voedselpakket onderscheiden. De overheid bevordert op die wijze de maatschappelijke tweedeling met een directe impact op de volksgezondheid, om nog maar te zwijgen van het promoten van een mythologische visie op voedsel. De overheid neemt in die zin geen neutrale positie in maar grijpt actief in in een marktordering met in hoofdzaak pseudo-wetenschappelijke argumenten. Daarnaast schetst de overheid een ongefundeerd negatief imago van regulier geteeld voedsel als zou dat ongezonder zijn dan biologisch geteeld voedsel. Stijgende prijzen van groente en fruit onder het mom van gezonder -want geen gewasbeschermingsmiddelenresiduen- leiden onherroepelijk tot dalende consumptieniveaus met een negatieve impact op de volksgezondheid. Voor iedereen -niet alleen voor de beter gesitueerden maar ook voor de mensen met de laagste inkomensdient er echter een betaalbaar, divers en veilig voedselpakket beschikbaar te zijn. Dat is de meest basale levensbehoefte. Moderne gewasbescherming heeft onder andere daar een bijdrage aan geleverd. De simpele stelling dat

er dan maar meer voor voedsel betaald moet worden of minder maar beter (lees biologisch) moet worden geconsumeerd is een klap in het gezicht van diegenen die zich niet eens een gevarieerd voedselpakket kunnen veroorloven. Het is dan ook verbazingwekkend dat juist de PvdA in de motie Waalkens de biologische teelt, en daarmee de consumptie, wil bevorderen met een totaal bedrag van 300 miljoen gulden om daarmee vervolgens sociaal onrecht in huis te halen. Het kan verkeren. Mythevorming is van alle tijden maar leidt in dit tijdsgewricht tot een exorbitante verspilling van maatschappelijke gelden. Om nog maar te zwijgen van de voedselveiligheidsrisico's die daarmee, zonder veel controle, op de markt worden losgelaten. Genoeg redenen dus om het voorzorgprincipe -zoals dat tegenwoordig wordt toegepast- van stal te halen. Biologische teelt, nee-tenzij

Ontwikkelingen in de afvalindustrie

door Ing. M.A. de Bree MBA,
Innovation Support B.V.
mr.Dr. H.W.J. Gelinck
Legal Accountability B.V.

Inleiding

Het inzamelen en verwerken van afvalstoffen is in de jaren negentig in Nederland uitgegroeid tot een volwassen bedrijfstak. Circa 600 bedrijven houden zich in Nederland bezig met het inzamelen, bewerken, recyclen, hergebruiken, nuttig toepassen, verbranden en storten van huishoudelijk afval, gevaarlijk afval, bedrijfsafval, havenslib, verontreinigde grond, mest en nog vele andere vormen van afval.

Begin jaren negentig was de afvalindustrie zeer aantrekkelijk voor investeerders en werknemers. Het aanbod van afval groeide harder dan ooit, het milieu stond hoog op de politieke en maatschappelijke agenda en de afvalbedrijven maakten gezonde winsten.

Anno 2000 is in deze situatie op een aantal punten verandering gekomen. Sinds enige jaren zijn de hoeveelheden afvalstoffen gestabiliseerd, terwijl de inzamel- en verwerkingscapaciteit belangrijk is uitgebreid. De regelgeving is aanzienlijk complexer en

omvangrijker geworden, terwijl de handhaving van de regels grootschaliger en intensiever wordt aangepakt.

Deze ontwikkelingen hebben er toe geleid dat de marges onder druk zijn gekomen en dat aanvaringen tussen bedrijven en de overheid over de naleving van regels eerder regel dan uitzondering zijn geworden. Dit heeft in de afgelopen jaren tot een sterke mate van concentratie in de sector geleid. Kleine bedrijven hebben moeite om te overleven, enerzijds omdat ze niet voldoende financiële buffer hebben en anderzijds omdat de moeite die ze moeten doen om de regels te kunnen begrijpen en deze na te leven en de hiermee gepaard gaande kosten onevenredig zijn geworden. Een strafrechtelijke aanvaring met de overheid vormt vaak de uitsmijter voor de ondernemer, die uiteindelijk liever kiest voor een andere sector om zijn kapitaal in te investeren.

Het heeft er alle schijn van dat het voor ondernemers in de afvalbranche belangrijk is dat er regels zijn die duidelijk en naleefbaar zijn.

Ontwikkelingen in het recht

De traditionele manier van rechtsvorming gaat uit van een lineair proces. De overheid stelt de regels op en legt deze op aan de bedrijven. Dit is het 'apply'-model. In het apply-model wordt verondersteld dat de overheid beschikt over alle informatie die nodig is om adequate regels te kunnen opstellen.

Vanaf de zeventiger jaren is er sprake van inspraak door de particuliere sector op de door de overheid opgelegde regels, het zogenaamde 'reply'-model. In dit model krijgt de overheid feed-back op de opgelegde regels. De overheid handhaaft de regels op basis van geconstateerde afwijkingen. Deze worden per geval afgehandeld zonder dat deze worden aangewend voor verbetering van de bestaande regels.

Een logische ontwikkeling is dat de overheid en de particuliere sector gezamenlijk de regels opstellen. In dit 'comply'-model wordt gebruik gemaakt van de kennis die bij de particuliere sector aanwezig is. Overheid en bedrijfsleven krijgen hierdoor een gedeelde verantwoordelijkheid. Door gebruik te maken van de kennis over de uitvoering van beheersmaatregelen, die in de sector aanwezig

is, zullen regels ontstaan die veel effectiever zijn. Dit principe is in de innovatietheorie al lang bekend als 'simultaneous coupling'¹, waarbij de partijen gelijktijdig samenwerken om te komen tot een optimaal product (in dit geval regels). De bedrijven borgen de naleving van de regels door middel van een compliancesysteem. De overheid handhaaft hierbij niet meer op incidenten, maar handhaaft de systematiek. Het bedrijf zorgt voor zelfregulering en –handhaving. In een onderzoek wordt geconcludeerd dat het Nederlandse rechtssysteem zich uitstekend leent voor de toepassing van compliance-programma's². Het perspectief op middellange termijn is dat de overheid alleen nog wordt geïnformeerd door het bedrijf over de wijze waarop de regels worden nageleefd en hooguit steekproefsgewijs controleert. In dit zogenaamde 'supply'-model is de naleving van regels het meest effectief, zowel in termen van kosten als in termen van resultaat.

Compliance in de praktijk

Complianceprogramma's krijgen recent in Nederland toepassing in een aantal pilots, onder andere in de afvalindustrie. Om een effectief complianceprogramma te kunnen voeren moet een bedrijf of een sector een zekere mate van professionaliteit en verantwoordelijkheid tonen en aan een aantal eisen voldoen die zijn vastgelegd in het managementsysteem. Een van de eisen is dat de naleving van de regels in alle lagen van het bedrijf geborgd is. Juist in de afvalindustrie is de laatste jaren sprake van een sterke professionalisering. Vele afvalbedrijven beschikken over een milieu- en kwaliteitszorgsysteem dat een goede basis vormt voor een complianceprogramma.

De auteurs van dit artikel hebben de ervaring dat er wel een paradigma wisseling nodig is bij de betrokken partijen omdat bestaande nalevings- en handhavingsregimes moeten worden losgelaten. Dit vereist zorgvuldige communicatie en adequaat procesmanagement.

¹ *Designing the innovating organization*, Galbraith J.R., 1982

² *Complianceprogramma's, een brug tussen preventieve en represieve rechtshandhaving*, Legal Accountability en KPMG in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoeks en Documentatie Centrum, 2000

De juridische waarde van compliance-programma's is medio 1999 onderstreept doordat het college van procureurs-generaal de mogelijkheid heeft gegeven om een schikking te koppelen aan de opzet en implementatie van een complianceprogramma.

Conclusie

De Nederlandse afvalindustrie en de overheid kunnen beide profiteren van de recente ontwikkelingen rond compliance-programma's. De kwaliteit van de regels kan worden verhoogd door gebruik te maken van de kennis van de sector indien gezamenlijk met de sector deze regels worden ontwikkeld. Een en ander zal tot gevolg hebben dat de kwaliteit van de regels toeneemt en dat de naleving ervan effectiever wordt. Zowel het milieu als de bedrijfseconomische resultaten van de bedrijven zullen hiervan profiteren. Voorwaarde hierbij is wel dat geen half werk wordt gedaan en dat de betrokken partijen in een transparante actie kunnen samenwerken.

Activiteiten van bestuursleden

Rob Meloen

- Voordracht voor AIO's van de Faculteit Farmacie UU., februari 2000.
- Discussie met 2^e Kamerfractie VVD over biologische landbouw (samen met Jaap Hanekamp), oktober 2000.
- Discussie in TV-programma: 'Het Lagerhuis' over biologische landbouw.

Aalt Bast

- Lezing: Gezonder ouder worden, Venlo, 31 maart 2000
- Lezing: Cosmetics claims: hype of wetenschap, Scheveningen, 17 mei 2000.
- Lezing: Food safety, World Potato Congress, Amsterdam, 4 september 2000.
- Lezing: Hoe veilig is ons voedsel in de 21ste eeuw, Bilthoven, 14 november 2000.
- Discussie in TV-programma Barend & Witteman over de veiligheid van bestrijdingsmiddelen, 19 november 2000.
- Artikel in Algemeen Dagblad, 9 september 2000 "Gewasbeschermingsmiddelen goed voor consument", J. Hanekamp & A. Bast

Activiteiten werkgroep 'Landbouw en Milieu'.

Symposium

De Werkgroep 'Landbouw en milieu' heeft ook dit jaar weer een symposium georganiseerd. Als thema was gekozen 'Genetische modificatie'. De ongeveer 140 belangstellenden kregen een tweetal interessante inleidingen te horen. Prof. Dr. W. Stiekema (Plant Research International, Wageningen) belichtte de mogelijkheden van biotechnologie. Genetische modificatie van gewassen biedt onder andere de mogelijkheid tot vergroting van de voedselproductie, kwaliteitsverbetering en vermindering van het gebruik van pesticiden. Er zijn inmiddels bij verschillende gewassen al rassen ontwikkeld door middel van genetische modificatie, met resistentie tegen ziekten en plagen en tolerantie tegen droogte en zout. Verder heeft men gewassen ontwikkeld die vaccins maken tegen ziekten van mens en dier en zijn er rijstrassen met verhoogde gehalten aan vitamine A en ijzer. Drs. H. de Vriend (Stichting Consument en Biotechnologie) ging in op de risico's van genetische modificatie voor mens en milieu. Deze betreffen ondermeer de voedselveiligheid en ongewenste overdracht van genen naar andere plantesoorten. Hij benadrukte dat de overheid stringente regels zal moeten stellen

om bij de teelt van transgene gewassen de veiligheid voor mens en milieu te waarborgen. Na de inleidingen volgde een geanimeerde discussie.

Toekomst van de agrarische sector

Op 24 februari heeft de Werkgroep een gesprek gehad met een tweetal directeuren van het ministerie LNV over de toekomst van de agrarische sector in Nederland. Aanleiding tot dit gesprek was een brief die de Werkgroep aan minister Brinkhorst had gestuurd, waarin zorg werd uitgesproken over de talrijke (milieu)maatregelen waarmee de sector wordt geconfronteerd, in een periode waarin het de sector economisch niet goed gaat.

Zicht op gezonde teelt

De Werkgroep heeft op 13 juli een gesprek gehad met de projectleiders van de vervolgactie op het MJP-G, 'Zicht op gezonde teelt'. Dit heeft vervolgens geleid tot een schriftelijke reactie van de Werkgroep op de plannen van de overheid op het terrein van de gewasbescherming.

Inleiding en publicatie

Tijdens de aardappelmanifestatie in Emmeloord heeft Kees van Loon op 7 september een inleiding gehouden met als titel: 'Zijn aardappeltelers echt zulke grote milieuvuilers?'. Een bewerking van deze inleiding is gepubliceerd in het novembernummer van het blad Aardappelwereld.

